

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pojetí lásky v díle Ericha Fromma

Renata Vykysalá

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Pojetí lásky v díle Ericha Fromma

Renata Vykysalá

Vedoucí práce:

PhDr. Daniel Špelda, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Danielu Špeldovi, Ph.D. za velmi cenné připomínky a podněty.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	POJETÍ LÁSKY V DÍLE ERICHA FROMMA	3
2.1	Frankfurtská škola.....	4
2.2	Erich Fromm	6
2.3	Druhy lásky podle Ericha Fromma	7
2.4	Pseudolásky v západní společnosti	12
2.5	Předpoklady k lásce.....	13
3	POJETÍ LÁSKY V SOCIOBIOLOGII	15
3.1	Představitelé sociobiologie.....	17
3.2	Reprodukce genů.....	18
3.3	Příbuzenský altruismus	20
3.4	Reciproční altruismus.....	21
3.5	Mýtotvorný pud.....	22
4	POJETÍ LÁSKY V PSYCHOLOGII	24
4.1	Éros	25
4.2	Filia	28
4.3	Agape a charitas	30
5	ZÁVĚR	33
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	36
7	RESUMÉ	39

1 ÚVOD

Cílem předkládané bakalářské práce je představit koncepci lásky Ericha Fromma, porovnat ji s alternativními výklady, a to s psychologickým výkladem a se sociobiologií, které představují odlišný přístup k tématu lidské lásky. Jde zejména o seznámení s jednotlivými koncepcemi, o jejich zpřehlednění, a to do té míry, aby bylo možno je v závěru práce vhodně porovnat. Tímto způsobem má být dosaženo větší srozumitelnosti a pochopení zásadního rozdílu v pojetí lásky.

První část práce představuje pojetí lásky v díle Ericha Fromma, jejímž pilířem je Frommovo dílo *Umění milovat*. Práce vychází i z jeho další literatury, která se problematikou lásky rovněž zabývá. Knihy na sebe volně navazují a rozvíjejí myšlenky Frommovy tvorby v souvislosti s láskou. Podkapitoly této práce zprostředkovávají seznámení s frankfurtskou školou a s významnou osobností této školy, Erichem Frommem. Následuje výklad, který je veden k druhům lásky, které rozlišil Fromm na lásku mateřskou, bratrskou, erotickou, sebelásku a lásku k bohu. Samostatnou podkapitolou je pojednání o pseudolásce, která si klade za cíl poukázat na pokřivené formy lásky v západní společnosti. Nedílnou částí tohoto Frommova přístupu je rovněž podkapitola o nutných předpokladech k lásce, které musí člověk zvládnout, aby se naučil umění lásky. V dalších kapitolách je veden stejný analogický výklad lásky, ale z pohledu sociobiologie a psychologie.

Druhá část práce pojednává o lásce z pohledu sociobiologie. Po úvodním seznámení se sociobiologií a s jejími představiteli následuje výklad pojetí lásky v sociobiologii. Druhá podkapitola je zaměřena na reprodukci genů neboli erotickou lásku. Další se zabývá příbuzenským altruismem, který je příkladem rodičovské péče; následuje reciproční altruismus, jenž může být chápán jako láska k bližnímu. Posledním oddílem této kapitoly je láska k bohu, nebo slovy sociobiologie mýtotvorný pud. Pohled na lásku ze sociobiologického hlediska se opírá zejména o dílo Richarda Dawkinse *Sobecký gen* a zároveň o knihu *Červená královna*, kterou napsal Matt Ridley.

Třetí část práce Pojetí lásky v psychologii seznamuje s tím, jak se dívají na lásku dnešní psychologové. Druhy lásky jsou zde rozčleněny do tří podkapitol. První je láska typu éros, která v sobě nese lásku erotickou, a druhá je láska typu filia – ta zahrnuje lásku mezi rodiči a dětmi i hluboké přátelství. Poslední podkapitolou psychologického pohledu na lásku je agape a charitas, která je láskou křesťanskou a láskou k bližnímu.

Předpokládaným výsledkem této práce je samostatné zpracování tří uvedených pohledů na lásku za pomoci odborné literatury, jejíž součástí jsou analýzy Frommových, sociobiologických a psychologických textů. Závěr práce přináší srovnání uvedených koncepcí lásky, zejména porovnání Pojetí lásky u Ericha Fromma se sociobiologií a psychologií.

2 POJETÍ LÁSKY V DÍLE ERICHA FROMMA

Kniha *Umění milovat* vyšla v roce 1956 pod názvem *The Art of Loving* a o deset let později v roce 1966 se dočkala i českého překladu. Erich Fromm v samém úvodu *Umění milovat* upozorňuje na skutečnost, že jeho dílo nepředkládá žádné jednoduché instrukce toho, jak dosáhnout lásky. Poukazuje na fakt, že chce-li člověk lásku najít, musí jeho osobnost projít celkovou proměnou. Musí dojít k poznání, že partnerskou lásku najde jen člověk, který se naučí lásce k bližnímu a pochopí, co je pokora, odvaha, víra a co vyžaduje kázeň. Lásku chápe Fromm jako umění, kterému je třeba se učit. „Většina lidí vidí problém lásky především jako problém, jak být milován, méně už jako problém, jak milovat, jako problém schopnosti k lásce.“¹ Lidé toužící po lásce většinou jednájí tak, aby si lásku zasloužili. Ženy volí způsob, kterým se snaží zvýšit svoji atraktivnost, nakupují nové šaty a výrazně pečují o své tělo. Naopak pro muže je typické, že se snaží posílit svoji společenskou prestiž prostřednictvím úspěchu, moci a bohatství. To, co je společné obojímu pohlaví je správně a zajímavě komunikovat s ostatními lidmi. Snaha pomáhat za účelem stát se hodnými lásky a získat lásku. Chce-li však člověk dosáhnout skutečného úspěchu v lásce, je třeba ji podle Fromma chápat jako umění, kterému je třeba se učit. Má-li člověk namalovat obraz, bude se vzdělávat v malířství, chce-li být lékařem, pak bude studovat medicínu, a stejně tak chce-li člověk milovat, musí se lásce učit. Dnešní moderní společnost vynakládá mnoho úsilí v honbě za bohatstvím a prestiží, které jsou brány jako cennější nežli láska, která je prospěšná „pouze“ duševně a nepřináší hmotné bohatství, které je typické pro moderní společnost.² „Ale protože úspěch dalekosáhle závisí na tom, jak člověk prodá svou vlastní osobnost, považuje sám sebe za zboží. Anebo lépe řečeno, považuje sám sebe současně za prodáváče i za zboží. Člověk nemá zájem na svém životě a štěstí, ale na své prodejnosti.“³

Člověk tím, že mu byl dán rozum, si uvědomuje vlastní existenci i existenci svých bližních. Je si vědom vlastní konečnosti, toho, že jednoho dne zemře, a že není v jeho moci vzepřít se přírodě. Z tohoto důvodu hledá lásku, aby se zbavil samoty a překonal onu odloučenost.⁴ „Plná odpověď je v dosažení spojení mezi osobami, ve splynutí s jinou osobou v lásce. Tato touha po splynutí mezi osobami je nejmocnějším

¹ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 9.

² Tamtéž, s. 9–13.

³ FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967, s. 60.

⁴ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 15–16.

*snažením člověka. Je to nejzákladnější vášeň, je to síla, která drží pohromadě lidstvo, rod, rodinu, společnost.*⁵

Fromm vychází z toho, že člověk má hlavní lidské potřeby související s láskou: vztaženost, transcendenci, zakořeněnost, identitu a potřebu orientačního rámce. Osoba, která je schopna zralé lásky, dokáže sjednotit všechny uvedené potřeby. Jen tato lidská bytost dokáže podle něho milovat a neztrácet přitom svoji identitu. Zralá láska živí vztaženost a přesto chrání identitu člověka.⁶ „Zralá láska je spojení za podmínky zachování vlastní celosti, vlastní individuality. Láska je aktivní silou v člověku; silou, která proráží zdi, jež dělí člověka od ostatních lidí, a sjednocuje ho s jinými; láska působí, že překoná pocit izolace a odloučenosti, a přesto může být sám sebou, zachovat svou celost.“⁷ Láska má tedy charakter aktivity a vyznačuje se tím, že je pro ni důležité hlavně dávat, nikoliv brát. To, co je společné všem typům aktivní lásky, je péče, odpovědnost, úcta a znalost.⁸ Milujeme-li druhého, pak to znamená, že se o něho staráme a bojíme se o jeho život. Neznamená to, že člověk pasivně přihlíží, jak se život druhému vyvíjí, aniž by do něj nezasahoval. Aktivní a produktivní láska má v sobě práci, péči a odpovědnost.⁹

2.1 Frankfurtská škola

Jméno tato škola dostala po Frankfurtu nad Mohanem, kde vznikla ve třicátých letech 20. století. Svoji klíčovou roli sehrála zejména až v poválečném období.¹⁰ Škola sdružovala různě zaměřené vzdělance, badatele z řad sociologů a filozofů, které spojovaly společné zájmy. V první řadě to byla teoretická část marxismu a diskuse na toto téma s ním spojená. Dále to byla kritika současných sociálních teorií a kritika postavení vědy. Frankfurtská škola si kladla za úkol využít těchto teorií k obnově společnosti a současně tyto teorie měly napomoci výzkumu na poli sociálním.¹¹

Institut pro sociální výzkum vznikl v roce 1923 a založil ho Felix Weil v čele s prvním ředitelem Carlem Grünbergem. Vědecká práce tohoto ústavu se opírala o

⁵ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 24.

⁶ DRAPELA, Victor. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 1998, s. 66–67.

⁷ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 27.

⁸ Tamtéž, s. 32.

⁹ FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967, s. 83.

¹⁰ JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 37.

¹¹ HORYNA, Břetislav. *Filosofie posledních let před koncem filosofie*. Praha: Koniasch Latin Press, 1998, s. 26.

metody Marxe a jeho snahou bylo za pomoci těchto marxistických teorií nahradit kapitalismus socialismem. V roce 1929 zde začal fungovat také Frankfurtský psychoanalytický institut a rok poté se objevují první jména, která jsou s činností tohoto ústavu nejčastěji spojována jako například Karl Mannheim a Norbert Eliase. Velmi výrazné osobnosti přicházejí v roce 1931 s novým ředitelem Maxem Horkheimerem, který začal spolupracovat s Erichem Frommem, Theodorem W. Adornem, Herbertem Marcusem a dalšími.¹² „*Nástup nacismu musel znamenat i konec institutu, protože takové hnízdo, plné liberálů, Židů a kritických sociologů, nemohlo za nového pořádku přežít.*“¹³ Gestapo institut ve Frankfurtu sice zrušilo, ale nepodařilo se mu jeho činnost umlčet navždy. V roce 1934 se jeho působení přesunulo do Ženevy a poté do Paříže. Dalším cílem této organizace se staly Spojené státy, neboť představitelé byli donuceni emigrovat. Její působnost se tak přesunula do New Yorku, pod názvem Institute of Social Research.¹⁴

Frankfurtská škola si vysloužila název kritická škola za svoji kritiku marxistických teorií zejména ekonomického determinismu. Škola vycházela kromě marxismu také z psychoanalýzy a existencialismu. Kombinace sociologie a psychologie nepůsobila zpočátku věrohodně, ale představitelé objevili společnou řeč v podobě osvobození člověka.¹⁵ „*Ten může být totiž spoután nejen utlačujícími strukturami společnosti, ale také utlačujícími silami ve své mysli.*“¹⁶ Představitelé této školy viděli problém v soudobém kapitalistickém modelu. Uzdravení lidské společnosti bylo podle nich možné za předpokladu zřeknutí se konzumního způsobu života založeného na co největším zisku.¹⁷

V roce 1950 byl ústav vrácen znovu do Frankfurtu a působí zde pod vedením Axela Honnetha (1949) dodnes.¹⁸ Škola sice od třicátých let 20. století prošla proměnou, ale dále ctí tradice staré frankfurtské školy, zajímá se a řeší otázky západní společnosti. Přetrvává snaha poukazovat na soudobou společnost, která má sebedestruktivní

¹² JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 38–39.

¹³ Tamtéž, s. 39.

¹⁴ HOLZHEY, Helmut; RÖD, Wolfgang. *Filosofie 19. a 20. stol. II*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 444.

¹⁵ JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 39–40.

¹⁶ Tamtéž, s. 40.

¹⁷ BURDA, František. *Člověk a jeho cesta ke svobodě na pozadí humanistických koncepcí dvacátého století*. Praha: Gaudeamus, 2010, s. 56.

¹⁸ BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. Praha: Euromedia Group, 2009, s. 110.

charakter, jenž vede k úpadku kultury.¹⁹ Frankfurtská škola se zasloužila o rozvoj sociologie na světové úrovni a nadále zkoumá současné problémy moderní společnosti.²⁰

2.2 Erich Fromm

Erich Fromm (1900–1980) se narodil do ortodoxní židovské rodiny a již jako malé dítě se seznámil s nesnášenlivostí vůči židům, což ho v jeho tvorbě také ovlivnilo. Na heidelberské univerzitě získal doktorské vzdělání z psychologie, které ho nasměrovalo k jeho budoucí činnosti. Současně se zajímal o filozofii a sociologii. Ericha Fromma ovlivnily dvě výrazné osobnosti a to Marx a Freud, jejichž díla se snažil ve své vlastní tvorbě spojit. Zpočátku se zajímal o Freudovu klasickou psychoanalytickou teorii, ale během kariéry své názory nejen změnil, ale pokusil se také o jejich rozvoj. Pracoval se sociálními pojmy Marxe, které propojil s psychologickými poznatky, jenž převzal z Freudova díla.²¹ Rozsahem své činnosti v oblasti psychologie, sociologie a filozofie se zařadil do frankfurtské školy. Stejně jako jiní představitelé této školy byl nucen emigrovat a to jednak pro své smýšlení, ale také v důsledku toho, že byl Žid.²²

Erich Fromm začal v roce 1934 působit v New Yorku jako psychoanalytik a současně pracoval i v ústavu. Stále více však narážel na nepochopení pro svůj analyticko sociálně psychologický přístup. Zdrojem konfliktu se na půdě Institutu pro sociální výzkum stala Frommova kritika Freudova libida. „*Je-li charakter oním dispozičním polem lidského a společenského chování, které je podmíněno na jedné straně silami ekonomickými a společenskými a na druhé straně silami a potřebami psychickými, a je-li současně mezi těmito silami zprostředkovatel, potom už nelze považovat člověka jen za výsledek osudu určovaného sexuálním pudem, pudem sebezáchovy, případně pudem života a pudem smrti.*“²³ Erich Fromm v roce 1938 ukončil výpovědi svoji činnost v Institutu pro sociální výzkum.²⁴

¹⁹ HORYNA, Břetislav. *Filosofie posledních let před koncem filosofie*. Praha: Koniasch Latin Press, 1998, s. 48–49.

²⁰ JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 43.

²¹ DRAPELA, Victor. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 1998, s. 63.

²² JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003, s. 42.

²³ FUNK, Rainer. *Erich Fromm*. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 84–85.

²⁴ Tamtéž, s. 87.

Frommova kritika Freuda poukazovala na jedince, který staví štěstí na úroveň ukojení svého pohlavního pudu a žádostivosti. Fromm s tímto obrazem nemohl souhlasit a postavil proti Freudovi člověka toužícího po lásce.²⁵ Tím, že byl Erich Fromm vystudovaný psycholog, dokázal posoudit důležitost lidské psychiky. Došel k poznání, že v životě jde o propojení a hodnocení života na základě hmotných i nehmotných faktorů, a že kvalitu života a lidské existence neurčují tedy pouze ekonomické záležitosti.²⁶ „*Terapií, kterou je na takovouto neurózu podle Ericha Fromma nutně bezodkladně zavést, je výchova k umění milovat. Umění milovat je lékem schopným zhojit fraktury duše a znovusjednotit veškerou energii jedince i kolektivu kolem hodnotové osy.*“²⁷

Láska nám dává zažít pocit, že člověk není na světě sám. Ona láska k druhé osobě, přes kterou dojdeme k lásce k ostatním, je nejvyšší stádium socializace. Tím, že se člověk stává otevřený lásce, je zároveň otevřený vůči lidem a světu a je mu umožněno pochopit smysl vlastní existence.²⁸ Lidská existence je vedle lásky a konzumního způsobu života jedna z nejčastějších otázek, kterými se Fromm zabývá nejen v knize *Umění milovat*, ale i v jeho ostatních dílech, která jsou v této práci použita.

2.3 Druhy lásky podle Ericha Fromma

Lásku mezi matkou a dítětem vyjádřil Fromm v heslu: „Jsem milován, protože jsem“. Poukázal tím na vztah, který nepředpokládá žádné dokazování lásky. Není třeba si lásku zasloužit, je ničím nepodmíněná. Matka se o dítě stará, protože dítě je odkázáno na její pomoc, miluje ho už z čisté podstaty, že se stalo jejím dítětem, miluje ho a stává se pro ni tím nejkrásnějším a nepostradatelným.²⁹ Zajišťuje bezpodmínečně veškerou péči o dítě a stará se o vývoj a ochranu jeho života. Vkládá do dítěte lásku k životu a přání zůstat naživu. Na rozdíl od bratrské lásky, kde se jedná o vztah mezi osobami rovnými, je mateřská láska k dítěti chápána jako vztah nerovný, neboť dítě je odkázáno na pomoc matky a matka mu ji poskytuje.³⁰ „*Pro tento svůj altruistický, nesobecký ráz*

²⁵ BURDA, František. *Člověk a jeho cesta ke svobodě na pozadí humanistických koncepcí dvacátého století*. Praha: Gaudeamus, 2010, s. 114.

²⁶ STARK, Stanislav. *Filozofie 18. -20. Století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 109–110.

²⁷ BURDA, František. *Člověk a jeho cesta ke svobodě na pozadí humanistických koncepcí dvacátého století*. Praha: Gaudeamus, 2010, s. 95.

²⁸ Tamtéž, s. 93.

²⁹ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 43–44.

³⁰ Tamtéž, s. 52–53.

bývá mateřská láska považována za nejvyšší druh lásky, za nejposvátnější ze všech citových pout. Ve skutečnosti ohromná většina matek jsou milující matky, jen pokud je dítě malé a na nich ještě zcela závislé.³¹ Aby se dítě dokázalo zdravě vyvíjet, musí se osamostatňovat, a to až do té míry, že matku přestane potřebovat. Tento vztah označuje Fromm do jisté míry za tragický, neboť pro každou matku je jednoduché milovat dítě až do té doby, než začne fáze oddělování. To, co naopak bývá pro matku složité, je dovolit mu oddělit se, nechat ho jít vlastní cestou, a přesto ho milovat.³² Mateřská nesobecká láska k dospělému dítěti je tedy z tohoto důvodu chápána jako nejtěžší forma lásky.³³

Jak dítě roste a stává se samostatnějším, tak na významu sílí vazba k otci. Otcova láska je podmíněná a lze charakterizovat větou: „Miluji tě, protože plníš mé očekávání, protože konáš svou povinnost, protože jsi jako já.“³⁴ Otec představuje dítěti svět morálky, zákonů, učí ho orientovat se ve světě lidských vynálezů, seznamuje ho se světem, směřuje a vede ho životem. Otcovská láska je však na rozdíl od mateřské lásky láskou zaslouženou. Je možné lásku získat, zasloužit si ji, ale také ztratit. Podstatou otcovské lásky je ctnost a hříšná je neposlušnost. Vzpurnost se trestá ztrátou otcovské lásky.

Údělem matky je tedy dát dítěti takový pocit, aby se cítilo v životě bezpečně, dát mu víru v život. To nedůležitější je, aby mateřská láska nebránila v touze se osamostatnit a stát se nezávislým. Úkolem otce je dát dítěti lásku trpělivou nikoliv despotickou. Otec by měl dát dítěti uvědomění, že je schopno věci zvládat samo a pochopit svou identitu, aby si dokázalo vážit samo sebe, svých názorů a zvládlo život bez otcovské autority.³⁵ „Nakonec se dozrálý člověk dostane do stádia, kdy je sám sobě matkou a otcem. Má jakoby mateřské a otcovské vědomí. Mateřské vědomí říká: „Není žádná chyba, žádný zločin, který by tě mohl zbavit mé lásky, mého přání, abys žil a byl šťastný.“ Otcovské vědomí říká: „Jednal jsi nesprávně, nemůžeš se vyhnout důsledkům svého nesprávného jednání, a hlavně se musíš změnit, abych tě měl rád.“³⁶ Vyspělý jedinec se oprostil od fyzické přítomnosti rodičů, ale má je uvnitř sebe na základě mateřského a otcovského vědomí, nikoliv tak, jak tvrdil Freud, že jedinec do sebe vtělil otce i matku. Fromm dochází k závěru, že pokud by jedinci zůstalo pouze vědomí otce,

³¹ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 53.

³² FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti*. Praha: EarthSave, 2009, s. 34.

³³ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 55.

³⁴ Tamtéž, s. 46.

³⁵ Tamtéž, s. 45–47.

³⁶ Tamtéž, s. 47–48.

stal by se člověkem necitelným a hrubým, pokud by mu však zůstalo jen vědomí matky, nedošlo by ke správnému vývoji. Člověk by svému vývoji bránil, a to nejen svému, ale bránil by i ve vývoji ostatním. Důležité pro vývoj je nejprve odpoutávání od matky a následné připoutávání k otci a výsledkem je propojení, které má za následek duševní zralost jedince.³⁷

Fromm uvádí, že v některých případech dochází ke složitému procesu odpoutávání se od matky. Rozlišuje fixace na matku, které nelze nazývat patologické, a jsou za určitých podmínek normální. A dále rozlišuje formy incestuální fixace, které pojmenoval incestuální symbiózou. Nezhoubné formy fixace na matku jsou v naší společnosti celkem běžné. Tito muži od ženy vyžadují, aby byli mateřsky opečováváni, žádají výraznější pochvalu, obdiv a v případě, že to tak není, dostávají se psychické problémy. Jestliže závislost na matce není příliš velká, neodrazí se to na jejich osobnosti, nezávislosti ani sexualitě. Fromm se domnívá, že fixace na matku přetrvává v malé míře u každého muže, dokonce něco z matky touží najít muž ve své partnerce. Ovšem o incestuální fixaci hovoří Fromm jako o patologické. Muž vyhledává osobu, na které je naprosto závislý. Mateřskou osobu poslouchá jako dítě, žije ve strachu, aby ji nerozhněval. Jeho vědomí se sice vzpírá, ale následují pocity viny, které ho nutí opět k poslušnosti. Přichází deprese, sexuální nevěry anebo sexuální poruchy.³⁸

Bratrská láska je podstatou všech forem lásky. Fromm ji chápe jako lásku ke všem lidem kolem sebe. Pokud je člověk schopný milovat, pak dokáže poskytnout lásku všem lidem bez rozdílu. Tedy slovy bible: „Miluj svého bližního jako sebe samého.“ Fromm tím míní lásku se smyslem druhému pomoci, vždyť každý se někdy ocitne v situaci, kdy je odkázán na pomoc ostatních. Cestou k lásce bratrské je láska k bezmocným, žebrákům a cizincům, neboť mít rád vlastní děti, příbuzné a známé není těžké, protože se navzájem potřebují. Dokáže-li člověk milovat sám sebe a soucítit s druhým člověkem, pak je schopen lásky bratrské. Pomoc, soucit a pochopení druhého vede k lásce bratrské.³⁹

Erotická láska touží po splynutí s jedním konkrétním člověkem, tím se liší například od lásky mateřské, neboť pociťuje-li matka lásku ke svému dítěti, pak miluje všechny své děti. Láska bratrská se taktéž neorientuje jen na jednu osobu, ale milovat

³⁷ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 48.

³⁸ FROMM, Erich. *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1996, s. 116–117.

³⁹ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 50–51.

bližního znamená milovat i ostatní lidi.⁴⁰ Fromm uvádí další rozdíl ve vztahu mateřské a erotické lásky. Zatímco mateřská láska je v samém počátku charakterizována jednotou a vede k odloučenosti, láska erotická je nejprve oddělená a vede k touze ke sjednocení. „*Postrádá-li erotická láska lásku bliženskou a motivuje-li se především přáním po sjednocení, jde o sexuální touhu bez lásky, nebo se jedná o perversi lásky.*“⁴¹ Erotická láska je podle Fromma chápána jako nejklamnější forma lásky vůbec. Člověk, který se zamiluje, touží po poznání a objevování druhého. To, co ho na člověku fascinuje, je touha po něčem novém. Fromm vidí problém erotické lásky v konečnosti poznání každého jedince. Je-li vztah založen pouze na sexu, pak po tomto sblížení dochází k touze po novém objektu.⁴² „*Erotická láska, má-li být láskou, má jeden předpoklad: abych miloval z podstaty svého bytí – a abych prožíval druhého člověka v podstatě jeho bytí. V podstatě jsou všechny bytosti totožné. Všichni jsme částí jediného, všichni jsme jedno.*“⁴³ Erotická láska předpokládá jistou individuální přitažlivost, ale je také aktem vůle a svobodného rozhodnutí spojit život svůj s životem druhého.⁴⁴

Sebeláska je chápána jako špatná a nečestná, ba hříšná. Většina lidí nemá nic proti tomu, aby člověk miloval kohokoliv nebo cokoliv jiného. Taková láska je přijímána ostatními jako mravná. Člověk, který však miluje sám sebe, je brán jako někdo, kdo nedokáže milovat druhé. Sebeláska je lidmi pojmána jako sobeckost. Fromm poukazuje na nelogiku myšlení, že je nemožné milovat jiné, pokud miluji sebe, tedy že se formy lásky vzájemně eliminují. Dokáže-li člověk pochopit sebe a svou výjimečnost, vážít si a milovat sám sebe, pak je schopen milovat i druhé. Frommova sebeláska se tedy pojí s láskou ke všem lidem, neboli všichni, kteří dokážou milovat jiné, milují i sebe.⁴⁵ „*Názor, že láska k sobě samému je identická se „sobectvím“ a že je alternativou k lásce k jiným, pronikl teologií, filosofií a veřejným myšlením; tatáž doktrína byla racionalizována vědeckým způsobem ve Freudově teorii narcismu.*“⁴⁶ Freud řekl, že člověk sobecký je narcistický a nedává svou lásku druhým, ale sobě. Fromm s tímto souhlasí jen z poloviny a tvrdí, že sobecký člověk nedokáže dát lásku

⁴⁰ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 55.

⁴¹ FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti*. Praha: EarthSave, 2009, s. 35.

⁴² FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 56.

⁴³ Tamtéž, s. 58.

⁴⁴ Tamtéž, s. 59.

⁴⁵ Tamtéž, s. 59–61.

⁴⁶ FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967, s. 103.

druhým, ale zároveň neumí milovat ani sebe. Sobeckost a sebeláska jsou podle něho dva různé kontrasty.⁴⁷

Láska k bohu se podle Ericha Fromma nijak neliší od jiných forem lásky. Objevuje se zde stejně jako u lásky k člověku potřeba překonat odloučení a potřeba spojení.⁴⁸ „V převládajících západních náboženských systémech láska k bohu je v podstatě totéž co víra v boha, v boží existenci, v boží spravedlnost, v boží lásku. Láska k bohu je v podstatě myšlenkový zážitek. Ve východních náboženstvích a v mysticismu je to intenzivní citový zážitek jednotnosti, nerozlučně spjatý s vyjádřením této lásky v každém činu v životě.“⁴⁹ Frommova láska člověka k bohu má stejnou podobu jako láska mezi rodiči a dětmi. Na samém počátku stojí prvotní vazba dítěte k matce, která později přechází na vazbu k otci a následně v období dospívání dochází k odloučení dítěte od rodičů s tím, že se jedinec stává sám sobě matkou a otcem. Stejnou podobu má podle Fromma vazba člověka k bohu. V samém počátku je to vazba slabého k matce a vyvíjí se v touze, poslušnosti a připoutání k otci, neboli k bohu. Ve fázi vyspělosti si člověk lásku k bohu nese v sobě samém.⁵⁰

Fromm pocházel ze židovského světa a soustředil se na duchovno v člověku samotném, na jeho sílu a energii, která mu poskytne vykoupění či ztracení. Duševní spásu je možno chápat prostřednictvím náboženství, nebo jí lze porozumět z pohledu psychoanalýzy, psychologie a humanistiky. Pro Fromma je psychologické a náboženské pochopení spásy totožné, to je dáno prostředím, ze kterého vyšel.⁵¹ Náboženství je hlavní součástí existence lidského druhu. Každý druh je charakteristický něčím, co ho odlišuje od ostatních druhů, ať už se jedná o fyziologii nebo anatomii. Lidský druh lze definovat nejen biologicky, ale z pohledu Fromma i psychicky. V biologické evoluci animální říše se člověk vyznačuje tím, že instinkty (organické pudy) se u člověka oslabily a došlo k růstu velkého mozku. Je obecně známo, že čím výše se tvor dostal na stupeň evoluce, o to chudší bylo jeho jednání na základě pudů.⁵² „Na základě těchto údajů lze lidský druh definovat jako primáta, který se objevil v bodě evoluce, kdy instinktivní determinace dosáhla minima a vývoj mozku maxima.“⁵³ Člověk není sice

⁴⁷ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 63.

⁴⁸ Tamtéž, s. 65.

⁴⁹ Tamtéž, s. 79–80.

⁵⁰ Tamtéž, s. 80.

⁵¹ FUNK, Rainer. *Erich Fromm*. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 5–6.

⁵² FROMM, Erich. *Mít, nebo být?*. Praha: Aurora, 2001, s. 158–159.

⁵³ Tamtéž, s. 159–160.

schopen jednat podle instinktů, ale má rozum, s ním i nové možnosti poznání a potřebu víry.⁵⁴

2.4 Pseudolásky v západní společnosti

Jak dokáže člověk milovat, je do jisté míry také důsledek působnosti kultury, ve které žije. Láska je v současné západní kultuře jev velmi ojedinělý a formy lásky, se kterými se setkáváme v moderní společnosti, jsou Frommem nazývány pseudoláskami. Rozklad lásky bratrské, mateřské a erotické je přičítán právě formám pseudolásky. Kapitalistická společnost funguje na základě svobodné politiky, avšak usměrňuje ekonomické vztahy a v důsledku i vztahy společenské. Snahou moderního kapitalismu je výchova lidí, kteří spolupracují bez vážnějších rozporů, jejich vkus je lehce ovlivnitelný a je možné je snadno formovat a řídit. Cílem společnosti je tedy vychovat lidi, kteří se budou cítit svobodně a nechají se snadno manipulovat a vést. Tento předobraz budou přijímat bez jakéhokoliv odporu, stanou se vděčnými konzumenty, kteří se odcizí nejen sobě, ale i lidem a přírodě. Důsledkem toho se stal člověk zbožím, sám sebe chápe jako vklad a podstatou jeho samotného, jeho života, se stává zisk. „*Lidské vztahy jsou v podstatě vztahy odcizených automatů, z nichž každý zakládá svou bezpečnost na tom, že se co nejtěsněji přimyká k stádu, že se od něho neliší myšlením, cítěním či jednáním.*“⁵⁵ Snahou člověka se i přesto stává sblížení s ostatními lidmi, jehož výsledkem je jen pocit samoty, prázdnoty a odloučení.⁵⁶

Kapitalistická společnost poškodila psychiku člověka do té míry, že „hrabivá společnost“ z něho udělala konzumenta čehokoliv. Honba za majetkem, slastí a prestiží, touha vlastnit a mít cokoli, ho odcizilo jeho skutečné touze po bytí. Majetek a konzumace jsou základní pojmy Frommova díla *Mít nebo být?*⁵⁷ Existence v jeho modu „mít“ se vyznačuje touhou vlastnit a přivlastnit si majetek i vztah, v návaznosti k věcem, lidem i k sobě. Naopak existence v modu „být“ má dvě rozlišení. První se vymezuje od „mít“, mít vztah ke světu a mít životnost. Druhé vykládá pravou podstatu bytí, skutečnou podstatu člověka a věcí, skutečnost vazeb a klamů.⁵⁸

⁵⁴ FROMM, Erich. *Mít, nebo být?*. Praha: Aurora, 2001, s. 160.

⁵⁵ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 84.

⁵⁶ Tamtéž, s. 84.

⁵⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Nakladatelství Academia, 2009, s. 524.

⁵⁸ FROMM, Erich. *Mít, nebo být?*. Praha: Aurora, 2001, s. 40.

Fromm kritizuje život v kapitalistické společnosti, uvádí psychologické důsledky a ukazuje na pravou realitu. Jeho východisko však vyznívá jako odloučení nebo obrana vůči vnějšímu světu. Souhlasí s poznatky psychoanalýzy Freuda, avšak jeho „nesnáze s kulturou“ odmítá. Fromm vypracoval zajímavý rozbor jedince v moderním kapitalistickém světě a jeho postavení ve světě tržního obchodu. Zasloužil se o posun psychologie osobnosti ke psychologii společnosti, protože dobře chápal nesporný vliv společnosti a ekonomie na psychiku jedince.⁵⁹

2.5 Předpoklady k lásce

Fromm chápe lásku jako umění, kterému je třeba se učit stejně, jako každému jinému umění, ve kterém chceme uspět. Jeho pojednání o lásce nepřináší žádný návod ani poučení, jak zvládat umění lásky. To jediné, co může podle něj obsahovat, jsou určité předpoklady k lásce a přístupové cestičky uváděné v praxi. To, jak bude kdo na své cestě v touze po lásce úspěšný, a zda dosáhne úspěchu, je na každém jedinci.⁶⁰

Moderní člověk má podle Fromma nedostatek sebekázně a není schopen se soustředit. Slovo soustředit v sobě zahrnuje umění naslouchat druhým. Soustředění je pokud si člověk zvládá užít daný okamžik a neutíká k jiným věcem, to v návaznosti na lásku znamená vnímat blízkost druhého a neunikat. Současná společnost dělá příliš mnoho činností naráz a zrovna neoplývá tolik potřebnou trpělivostí.⁶¹ „*Aby si člověk udělal představu, co je trpělivost, stačí se podívat na dítě, které se začíná učit chodit. Čeho všeho by mohl dosáhnout dospělý, kdyby měl trpělivost dítěte a jeho soustředěnost v činnosti, která je pro něho důležitá!*“⁶² Každý, kdo se chce naučit podle Fromma soustředění, musí být citlivý sám k sobě, musí vnímat sám sebe, myslet na sebe a své okolí. Příkladem nevyšší citlivosti je vztah mezi malým dítětem a matkou, která s maximálním citem reaguje na veškeré jeho projevy, je citlivá, vnímavá, nikoliv úzkostná. V tomto vidí Fromm problém, neboť si uvědomuje, že jestliže se člověk nesetkal s projevem citlivosti v dětství, jen těžko dokáže být k sobě citlivý. Umění milovat je podmíněno tím, že jedinec zvládne překonat narcismus a dosáhne objektivity. Narcistický člověk se zajímá jen o projevy uvnitř něho samotného, projevy vnějšího světa se pro něho nezakládají na realitě, je ochoten je přijmout, ale to jen v případě

⁵⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Nakladatelství Academia, 2009, s. 525–528.

⁶⁰ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 103.

⁶¹ Tamtéž, s. 103–109.

⁶² Tamtéž, s. 110.

potřebnosti nebo z hlediska jeho ohrožení. Objektivita je naproti tomu realita, stav věcí a lidí ve skutečnosti, které nejsou ovlivněny touhami a strachem.⁶³ Fromm rozlišuje mezi primárním narcismem a narcismem duševně choré osoby. Primární narcismus se týká novorozeněte, které nemá potuchy o tom, že existuje nějaký svět kolem něho. Nerozlišuje mezi „já“ a „nejá“. Jediné, co je pro něho důležité, je teplo, spánek, obživa a potřeba tělesnosti. Narcismus duševně choré osoby se od potřeb primárního narcismu liší jen nepatrně. „*Jestliže se pro dítě ještě okolní svět nevyonořil jako skutečný, pro duševně chorou osobu skutečným být přestal.*“⁶⁴ Freud považoval koncept narcismu za jedno z jeho nejdůležitějších zjištění, kterým objasnil psychózu, lásku, strach z kastrace, žádostivost a sadismus.⁶⁵

Fromm poukazuje na to, že touží-li člověk zvládnout umění milovat, musí být objektivní za každých podmínek a musí být schopen vidět svět reálně. Chce-li se člověk naučit milovat, musí se oprostít od narcismu a od patologického vazebného připoutání k matce. Lásky je podle Fromma možné dosáhnout za pomoci víry, kterou označuje jako „víru racionální“. Stejně tak musí mít člověk i víru v sám sebe, neboť člověk, který dokáže věřit sobě, je schopen být věrný ostatním. Věřit dokáže člověk, který má odvalu, což je nutná podmínka v lásce. Musí dokázat riskovat, srovnat se s případnou bolestí a neúspěchem, musí být aktivní, protože aktivita je důležitá nejen v běžném životě, ale i v péči o lásku.⁶⁶ „*Milovat znamená uzavřít závazek a nedostat záruku, dávat se celý v naději, že naše láska vytvoří lásku v milovaném člověku. Láska je akt víry, kdo je slabý ve víře, je slabý v lásce.*“⁶⁷

Fromm dochází k závěru, že chce-li člověk porozumět problémům s láskou, musí si nejprve uvědomit, že lásky je v naší společnosti velmi málo. Kritika tohoto nedostatku pak padá na kritiku celé moderní společnosti a to podle něho znamená kritiku společenských podmínek, které mají svůj podíl viny.⁶⁸

---

⁶³ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 110–113.

⁶⁴ FROMM, Erich. *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1996, s. 72.

⁶⁵ Tamtéž, s. 68.

⁶⁶ FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008, s. 115–122.

⁶⁷ Tamtéž, s. 121.

⁶⁸ Tamtéž, s. 126.

3 POJETÍ LÁSKY V SOCIOBIOLOGII

Sociobiologie jakožto obor, je založena na podkladech biologie a snaží se vysvětlit lidské sociální chování. Věda vychází z hypotézy, že veškeré chování jedinců je ovlivněno evolucí. K sociálnímu chování jsme geneticky předurčeni, neboť v dobách minulých, takové jednání zvyšovalo naši šanci na přežití. Jednáme tedy podle určitého genetického klíče, který je nám vlastní. Sociobiologové se snaží vysvětlit, jak mohou geny ovlivnit lidské chování a zda jsou pravidla chování uloženy v genech.⁶⁹

Edward O. Wilson v knize *Konsilience* píše, že lidská evoluce je výjimečná v tom, že člověka výrazně formuje vliv kulturního prostředí. Působením kultury na geny je pak ovlivněno lidské chování a následně se vytváří specifické prostředí.⁷⁰ „*Zdá se, že rozumným krokem při úvaze o lidském chování je brát v úvahu geny, které chování určují. Sociobiologie (nebo darwinovská antropologie nebo evoluční psychologie, prostě tento obor, pro který si vyberte jakýkoli jiný politicky přijatelný název) je klíčem k pokusu o vysvětlení biologické podstaty lidské přirozenosti.*“⁷¹

Evoluční psychologie vychází ze sociobiologie a zabývá se názory sociobiologů o lidské sexualitě a partnerském chování. Hlavním cílem evoluční psychologie je pochopení dvou genetických faktorů adaptace, a to přežití a reprodukce. David Buss, představitel evoluční psychologie, rozvíjel zejména téma reprodukční strategie, s níž souvisí polygamie a monogamní vztah. Evoluční psychologové vysvětlují v rámci reprodukčních strategií konkurenční boj, sexuální motivaci, žárlivost, mužskou agresivitu a ženskou empatii.⁷² Evoluční psychologie dala podnět k výzkumu takovým disciplínám jako antropologie a psychologie. Důsledkem tohoto podnětu dochází ke zkoumání populační genetiky a reprodukční biologie, které umožňují předpokládat různé sociální chování.⁷³

Evans a Zarate se ve své knize *Evoluční psychologie* vyjadřují k tomuto oboru psychologie takto: „*Evoluční psychologie je kombinací dvou vědních oborů – evoluční biologie a kognitivní psychologie. Jejich vzájemný vztah připomíná dva díly skládačky.*“

⁶⁹ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 351.

⁷⁰ WILSON, Edward, O. *Konsilience*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 187.

⁷¹ Tamtéž, s. 189.

⁷² PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 354–355.

⁷³ WILSON, Edward, O. *Konsilience*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 189.

*K tomu, abychom porozuměli lidskému chování, potřebujeme oba.*⁷⁴ Sociobiologické a psychologické hledisko se v některých fázích prolíná, jinde se doplňuje a v určitých fázích i rozchází. V následujících kapitolách bude rozdíl mezi psychologii a sociobiologií blíže specifikován.

Sociobiologie zastává názor, že jedinec je prospěšný budoucím generacím pouze tehdy pokud jim postoupil svůj genotyp. Jeden ze zakladatelů etologie člověka, Irenäus Eibl-Eibesfeldt se zabýval výsledky výzkumu biologů na poli sociobiologie. Tento průzkum jen dokázal, že pomoc se má poskytovat jen pokrevním příbuzným, neboť v jejich genech jsou obsaženy i naše geny. U ostatních jedinců se jeví jako nejlepší taktika neohleduplnost. *„Na základě výpočtů nákladů a zisků dokázali sociobiologové, že jednostranně altruistické chování se vyplatí pouze ve vztahu ke geneticky spřízněným jedincům, a navíc odstupňovaně v závislosti na míře příbuznosti.*⁷⁵ Slovo altruismus pochází z latinského slova *altern* neboli jiný a jedná se o nesobecké chování jedince, který upřednostňuje blaho druhých před svým vlastním.⁷⁶ Gen podle Dawkinse disponuje určitými vlastnostmi a úspěšný gen je navíc obdařen vlastností mimořádné sobeckosti. Sobecký gen nutí jednotlivce k sobeckému jednání, avšak toto jednání je podle mínění Dawkinse vhodné jen někdy, za jiných podmínek je výhodnější jistá míra altruismu. Přes to, že se toto může jevit jako nepatřičné a raději bychom věřili, že to tak není a doufali ve všudypřítomnou lásku, z evolučního pohledu nic takového neexistuje. Dawkins tuto skutečnost jen konstatuje a má potřebu upozornit, že se s tímto neztotožňuje. Poukazuje na nešťastnou společnost, která vzniká lidskou sobeckostí.⁷⁷ Současně ukazuje na fakt, že zbavit jedince jejich biologické přirozenosti, být sobecký, jde jen velmi nejistě, ale dodává: *„Zkusme se učit obětavosti a altruismu, neboť všichni se rodíme sobečtí. Zkusme předvídat, co mají naše sobecké geny v plánu, protože jen tak bychom mohli mít šanci zabránit jejich úmyslům, a toho žádný jiný živočišný druh nedosáhl.*⁷⁸ Dawkins uvádí, že geny nás sice vedou k sobeckému jednání, ale je jen na našem rozhodnutí, zdali se jimi necháme ovládat, neboť geneticky charakterové rysy je

⁷⁴ EVANS, Dylan; ZARATE, Oscar. *Evoluční psychologie*. Praha: Portál, 2002, s. 3.

⁷⁵ EIBL-EIBESFELDT, Irenäus. *Člověk – bytost v sázce. Přírodopis lidské pošestlosti*. Praha: Nakladatelství Academia, 2005, s. 23.

⁷⁶ BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. Praha: Euromedia Group, 2009, s. 14.

⁷⁷ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 14.

⁷⁸ Tamtéž, s. 15.

možné ovlivnit. Někdy však i altruistické jednání člověka je jen těžko odhalitelné sobectví⁷⁹

Lze říci, že důsledkem přirozeného výběru vznikl sice sobecký tvor, ale je třeba vzít v potaz neohleduplnost evoluce a fakt, že sobeckost byla hlavním motivem v našem vývoji. Robert Wright ve své knize *Morální zvíře* hovoří o tom, že i přes tato fakta se z nás vyvinul tvor vedený láskou, svědomím a soucitem. Konstatuje, že je vlastně div, jak dokážeme být ohleduplní a mravní.⁸⁰ Jak je to tedy s láskou člověka z pohledu sociobiologie se pokusíme rozebrat v následujících podkapitolách.

3.1 Představitelé sociobiologie

Americký biolog Edward Osborne Wilson je chápán jako zakladatel sociobiologie. Vydal knihu *Sociobiology: The New Synthesis* (Sociobiologie: Nová syntéza, 1975), kde se zabýval sociálním chováním obratlovců. Tato publikace ho přivedla ke studiu lidského chování, neboť si uvědomil, že veškeré biologické procesy, které vypožoroval na zvířatech, lze úspěšně použít v sociálních vědách. Knihu, která se zabývá tímto tématem, nazval Wilson *O lidské přirozenosti*. „*Stále více jsem se přesvědčoval, že konečně nastal čas, kdy je možné zacelit onu známou mezeru mezi dvěma kulturami, a že všeobecná sociobiologie, která vznikla rozšířením populační biologie a evoluční teorie na problém sociální organizace, je vhodným nástrojem pro takovou práci.*“⁸¹

Wilson uvádí, že sociobiologie je obor, který čerpá ze znalostí etologie, ekologie a genetiky a je jeho snahou poukázat na evoluci, jejímž důsledkem se sociální skupiny přizpůsobují. Podle Wilsona je sociobiologie hlavně o porovnávání různých druhů. Každý živý druh musí být chápán jako evoluční experiment, který prošel vývojem času, podepsaly se na něm geny a vliv prostředí. Díky těmto evolučním experimentům je možné dobrat se výsledků v genetice a v sociální evoluci. Na základě pozorování a porovnávání zvířat je nyní možné porozumět člověku samotnému.⁸² „*Sociobiologové berou člověka tak, jako by se na něj dívali obráceným koncem dalekohledu, z větší*

⁷⁹ DAWKINS, Richard. *Sobeký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 15–16.

⁸⁰ WRIGHT, Robert. *Morální zvíře*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 399.

⁸¹ WILSON, Edward, O. *O Lidské přirozenosti. Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 9.

⁸² Tamtéž, s. 25–26.

vzdálenosti, než je obvyklé, a jakoby na dočasně zmenšeného, ve snaze pozorovat jej souběžně s mozaikou dalších sociálních experimentů.“⁸³

George Williams a William Hamilton se zasloužili o převrat v biologických vědách, a to zejména novým pohledem na evoluci. Počátkem 60. let Williams došel k poznání, že to, že stárneme a umíráme, je s ohledem na jedince nepodstatné, ale má smysl z hlediska genů. Vše živé včetně rostlin je uzpůsobeno geny tak, aby po reprodukci došlo k opotřebení a zániku. Tento převrat v biologii poukázal na fakt, že člověk není středobodem vesmíru, ale zařadil ho mezi zvířata, jejichž budoucnost ovlivňují sebestředné geny. Tato skutečnost byla veřejností zaregistrována díky knize *Sobecký gen* anglického biologa Richarda Dawkinse.⁸⁴ Podstatou této knihy se stává důmyslná strategie našich genů, která se vztahuje na vše živé včetně nás. Dawkins se zde zabýval následky evoluce a to hlavně biologii sobectví a altruismu. „*Toto téma není zajímavé jen pro odborníky. Má význam pro každého z nás. Dotýká se každé stránky našeho společenského života, naší lásky a nenávisti, bojů i spolupráce, darů i krádeží, chamtivosti i štědrosti.*“⁸⁵ Do tajů sociobiologie zasvětil čtenáře nejen Dawkins, ale také Matt Ridley, který zpřístupnil tuto vědu široké veřejnosti svým popularizačním způsobem psaní. Následný pohled na lásku ze sociobiologického hlediska se tedy bude opírat jednak o Dawkinsovo dílo *Sobecký gen* a zároveň o knihu *Červená královna*, kterou napsal Ridley.

3.2 Reprodukce genů

Matt Ridley, jako evoluční biolog, se ve své knize *Červená královna* zabývá sexualitou a vývojem lidské přirozenosti, které podle něho není možno porozumět bez její evoluce. Evoluci neporozumíme bez pochopení vývoje sexuality, neboť centrem evoluce lidstva je sexualita. „*Zdědili jsme po předcích snahu přežít, jíst, myslet, dorozumět se a podobně, ale především jsme zdědili snahu rozmnožovat se. Ti z našich předků, kteří zplodili potomky, jim předali své vlastnosti. Ti, kdo zůstali neplodní, nepředali nikomu nic.*“⁸⁶ Ridley se zamýšlí nad tím, proč se lidé do sebe zamilovávají. Člověk je většinou monogamní druh, z čehož plyne potřeba si dobře vybrat partnera. Tím impulsem, který vede k zamilovanosti je krása. Muž hledá krásnou partnerku,

⁸³ WILSON, Edward, O. *O Lidské přirozenosti. Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 26.

⁸⁴ RIDLEY, Matt. *Původ ctivosti*. Praha: Portál, 2000, s. 29–31.

⁸⁵ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 13.

⁸⁶ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 14.

neboť krása jde společně s mládím a s plodností. Plodnost přináší schopnost mít děti, tedy potažmo předat své geny. Jediným důvodem, proč jsme na tomto světě, je podle Ridleyho reprodukce, ostatní vedlejší činnosti nám mají krátkodobý pobyt zde pouze zpříjemnit.⁸⁷ Rod s geny se schopností se reprodukovat tedy žije dál a jiný rod neschopný se rozmnožit zaniká.⁸⁸ Již Charles Darwin ve svém díle *O původu druhů cestou přírodního výběru aneb zachování zvýhodněných odrůd v boji o život* (1859) nazval tento proces přirozeným výběrem. V přírodě umírají nejdříve ti nejslabší a hůře adaptovaní a přežívají zdravější a lépe přizpůsobivější organismy. Ten, kdo selekci provádí, je příroda sama.⁸⁹

Richard Dawkins v knize *Sobecký gen* uvádí, že ve světě se setkáváme s různými druhy rozmnožování od monogamie a promiskuity až po harémy. Vždy se však dostaneme k tomu porovnávat postavení samců a samic. To, co je společné oběma pohlavím, je snaha o reprodukci s tím rozdílem, že samci v důsledku počtu spermií jsou více promiskuitní a samice s omezeným množstvím vajíček více tíhnou ke strategii rodinného krbu. Následně Dawkins konstatuje, že v praxi se mohou objevit i jiné varianty, kdy samec pečuje o své děti více nežli samice. V lidské společnosti je rodičovský podíl víceméně vyrovnaný, ale i zde platí, že muži jsou obecně promiskuitnější a ženy více tíhnou k monogamii, což je podle Dawkinse výsledek evoluce.⁹⁰ Mužská polygamie je podle Ridleyho, stejně jako touha po moci a majetku, součástí mužské přirozenosti. Důvodem konfliktu mezi lidskými samci je touha mít více sexu, ale jak dodává, nesmí být ohrožen jejich monogamní vztah. To ženy naopak preferují monogamii, ve které uplatňují strategii rodinného krbu. Chtějí si výběrem partnera zajistit pomoc v péči o potomstvo. Ridley poukazuje na to, že se ženy nesnaží o sexuální změnu tolik, jako je tomu v případě mužů, to však neznamená, že jsou vždy věrné.⁹¹ Dawkins uznává, že lidé jsou více ovlivněni kulturou a společností, ze které vycházejí a uvádí, že zde mohou zapůsobit očitě rozdíly s ohledem na promiskuitu i monogamii. Z tohoto shrnutí vyplývá, že člověk je více ovlivněn kulturou nežli geny, to však nezmenšuje jeho touhu se reprodukovat.⁹² Ridley se ke stejnému problému vyjadřuje tak, že: „*Někdy je i pro biologa těžké pochopit, že sex je jen genetická firma,*

⁸⁷ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 23.

⁸⁸ Tamtéž, s. 14.

⁸⁹ BROWNOVÁ, Janet. *Darwinův Původ druhů*. Praha: Pavel Dobrovský, 2007, s. 66.

⁹⁰ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 149–152.

⁹¹ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 167–175.

⁹² DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 152.

do níž obě zúčastněné strany vkládají kapitál.⁹³ Avšak zároveň dodává, že nebýt lásky, vyznačoval by se náš život tím, že by se v něm vyskytovali jen dočasní partneři a nikdo by nás nedonutil k žádnému dlouhodobému závazku.⁹⁴

3.3 Příbuzenský altruismus

Láska je podle Ridleyho náročná záležitost a neděje se náhodou. Touhu po sexu jsme zdědili po předcích a ten, kdo se o sex nezajímal, zůstal bez dětí. S výběrem jedince přijímáme současně jeho geny, které se připojí k našim genům, to je také důvod, proč si jedinci svůj protějšek vybírají. Jejich geny ponese generace našich dětí.⁹⁵ Lásku matky k dítěti popsal Ridley v knize *Původ ctnosti*. Vysvětluje v ní vazbu matky k lidskému plodu a uvádí, že logicky musí mít mnoho společného. Matka chce donosit a porodit zdravé dítě, protože má její geny. Dítě, které v sobě nosí, zase touží po spokojené matce, protože její bolest by mu mohla přinést smrt. Oba potřebují, aby matčino tělo správně fungovalo, jen tak mohou žít v dokonalém souladu.⁹⁶ Už Williams upozornil na to, že pomoc se objevuje téměř vždy mezi příbuznými, tedy i mezi matkou a dítětem. Příbuzenský altruismus se vyjadřuje snahou pomáhat příbuzným jedincům, kteří nesou naše geny.⁹⁷

Přežití genu vysvětlil R. L. Trivers roku 1972 pomocí teorie rodičovské investice (parental investment).⁹⁸ „Rodičovská investice je způsob chování, jakým se rodiče chovají k potomkovi, aby zvýšili jeho způsobilost i za cenu snížení schopnosti rodiče vynaložit stejné úsilí na dalšího potomka.“⁹⁹ Celou tuto teorii vysvětlil Trivers na praktických věcech, které potomek nutně potřebuje k životu, a tím ji přiblížil veřejnosti. Každé mládě potřebuje k přežití určitý poměr mléka, vypije-li mléka více, pak teorie neřeší, o kolik mládě spotřebovalo více mléka, ale měří škodu na ostatních mládětech oné matky. Rodičovská investice je měřítko, které udává sníženou délku života ať už narozených nebo budoucích mlád'at.¹⁰⁰ Touto Triversovo teorií se zabývali i Edward O. Wilson a Richard Dawkins, z jejichž děl je také čerpáno.

⁹³ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 110.

⁹⁴ RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti*. Praha: Portál, 2000, s. 147.

⁹⁵ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 110.

⁹⁶ RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti*. Praha: Portál, 2000, s. 32.

⁹⁷ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 38.

⁹⁸ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 118.

⁹⁹ WILSON, Edward, O. *Konsilience*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 191.

¹⁰⁰ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 118–119.

Dawkins se zajímá o to, za jakých podmínek matka upřednostní jedno ze svých dětí a zda je to v souladu s mateřskou přirozeností. Matka se snaží pečovat o všechny své děti stejně, neboť každé z jejích dětí dostalo stejnou část jejích genů. Je tedy strategicky výhodné, aby všechny její děti přežily. V případě, že je mládě slabší, jeho šance na přežití je nižší a je třeba větší rodičovské investice, nežli je norma. Matka za těchto podmínek upřednostní silnější mláděta, neboť zvýšenou investicí do slabšího by mohla ohrozit životy zdravých mláděat. Je-li nucena vybrat si mezi starším nebo mladším, pak volí staršího, protože do něho vložila větší množství investic, o které by nenávratně přišla. Je-li si však starší mládě schopno hledat potravu samo a není přímo ohroženo na životě, pak matka volí mladší mládě, neboť zde jsou rodičovské investice nutné, kdežto u staršího mláděte nepotřebné. Matky investují do svých dětí více nežli do sebe, a to i za předpokladu, že nesou jen polovinu jejich genů. U zvířat se stejně jako u lidí setkáváme s rodičovským altruismem nebo lépe řečeno s rozšířeným příbuzenským altruismem. Generační lásku nebo též rodičovskou lásku vysvětluje Dawkins ve své kapitole *Souboj generací* a tvrdí, že se rodiče nemají spoléhat na to, že z biologické podstaty budou děti altruističtí, ale mají je k altruismu vést.¹⁰¹

3.4 Reciproční altruismus

Edward O. Wilson tvrdil, že altruismus je pouze genetické sobectví. Na základě tohoto tvrzení lze lehce vyvodit závěr, že lidé budou vždy více pomáhat lidem, kteří nosí stejné geny, nežli neznámým lidem. Sociobiolog Robert Trivers ale došel k názoru, že šance na přežití se u jedince zvyšují na základě spolupráce s ostatními lidmi. Domníval se, že už v dobách minulých vznikala tendence ke spolupráci jedinců, která je nazývána reciproční altruismus.¹⁰² Nejstarším příkladem recipročního altruismu byl v pravěku lov zvěře. V případě, že se lovci dařilo, pak se o kořist podělil s ostatními, čímž si zaručil jistotu, že při neúspěchu se s ním v budoucnu podělí někdo jiný.¹⁰³ Trivers ve svých prvních úvahách o recipročním altruismu uvedl také důležitost emocí, které probíhají u člověka. Nutí nás k vzájemné směně mezi ostatními lidmi a snaží se nás přesvědčit k altruismu, který pro nás může být v budoucnu výhodný. Doufáme, že

¹⁰¹ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 118–131.

¹⁰² PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 351–352.

¹⁰³ RIDLEY, Matt. *Červená královna*. Praha: Portál, 2007, s. 158.

se nám pomoc druhému vyplatí a očekáváme protislužbu v blízké budoucnosti. Trivers zjistil, že rovnost recipročních výměn hodnotíme moralistickou agresí.¹⁰⁴

Wilson se o lidech vyjadřuje způsobem, že jsou lidé, kteří jsou ochotni spolupracovat a jiní naopak dědičně selhávají. Dědičnou vlastností je podle Wilsona mravní způsobilost, což je nadání vcítit se do neštěstí druhých. Během lidských dějin budou mezi lidmi převažovat geny, které budou nutit jedince ke spolupráci, jejímž výsledkem bude mravní cit. „*Mravní city ovlivňují kulturní vývoj směrem k vytváření konvencí, které jsou výrazem univerzálních mravních kódů cti, vlastenectví, altruismu, spravedlnosti, soucitu, milosrdenství a usmíření.*“¹⁰⁵ Mravní cit má i svou odvrácenou stránku věci a tou je podle Wilsona xenofobie. Lidé mají obecně předsudky vůči všemu cizímu. Nedokážou cizincům důvěřovat a hůře s nimi soucítí. Mravní cit je založen na osobních a společenských vztazích a ty vazba vůči cizímu postrádá. Společnost se může cítit ohrožená, snadno dochází k válkám a důsledkem toho vznikají nelidské postoje vůči druhým lidem.¹⁰⁶

Sociobiologie zjišťuje, zdali má jedinec větší šanci se zachránit, pokud myslí spíše recipročně nežli sobecky. Sociální psychologové na základě teorií her vypracovali studie, které dokazují, že se vyplácí spolupráce mezi lidmi než sobecké soupeření. Spolupráce se zdá být součástí lidské přirozenosti, a je tedy pro každého prospěšnější, přirozenější nežli egoismus.¹⁰⁷

3.5 Mýtovorný pud

Láska k bohu je podle Wilsona součástí lidské přirozenosti a je nevymýtitelná. Náboženství má nezastupitelné místo v lidské psychice a je jedno z nejdůležitějších pravidel lidského chování. Je pro sociobiologii velkou výzvou, neboť na náboženství lze jen těžko uplatnit evoluční zákony vycházející z učení o nižších druzích.¹⁰⁸ Evoluční biologové se z velké části shodují na tezi, že víra v boha je jakýmsi dalším lidským instinktem, za kterým stojí geny. Lásku k bohu může tedy ovlivňovat jistá skupina dědičných genů. Ridley píše ve své knize *Genom: „Konsenzus moderního křesťanství je*

¹⁰⁴ RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti*. Praha: Portál, 2000, s. 148.

¹⁰⁵ WILSON, Edward, O. *Konsilience*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 284.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 284.

¹⁰⁷ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 351–352.

¹⁰⁸ WILSON, Edward, O. *O Lidské přirozenosti. Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 163–169.

*takový, že Bůh do nás vložil svobodnou vůli, abychom si mohli vybrat, zda budeme žít ctnostně, nebo ve hříchu.*¹⁰⁹ Zachování svobodné vůle v křesťanství má svoje opodstatnění, neboť bez svobodné vůle nemůže být naše jednání chápáno tak, že jsme za něho zodpovědní. Hřích by nemohl být brán jako provinění vůči bohu a peklo by ztratilo smysl.¹¹⁰

Wilson uvádí, že víru v boha se snaží sociobiologie objasnit na základě mytologie, neboť si je vědoma toho, že lidé jsou stále ještě v moderním světě vedeni mýtem. Tento mýtotvorný pud může být dobrý z hlediska učení a racionálního bádání. Mýtus je důležitý pro lidský rozvoj, pro pochopení a uznání vědeckého materialismu. Wilson dodává, že považuje vědu, která je podle něho postavena výše nežli náboženství, za mravní základ.¹¹¹ Pokud by snad náboženský mýtus nebyl v nějaké kultuře přítomen, pak by byl zcela jistě záhy vymyšlen. Tuto nutnost označuje Wilson za předpoklad instinktivního chování všech živočichů, který je předáván dědičně a je zabudován v genech.¹¹²

Dawkins se ve své knize *Sobecký gen* vyjadřuje k náboženství takto: „*Víra je dostatečně silná, aby naočkovala lidi proti jakýmkoli pocitům lítosti, odpuštění, skromným lidským citům. Dokonce je očkuje proti strachu, pokud upřímně věří, že je mučednická smrt pošle rovnou do nebe. Jaká to zbraň! Náboženská víra si zaslouží v análech válečné technologie kapitolu stejného rozsahu jako luk, válečný oř, tank či vodíková bomba.*“¹¹³ Náboženství je podle Dawkinse plně zastrasování a nepříjemných přesvědčovacích metod. Lidé podle něho nepřistupují k náboženství svobodně a s láskou, ale ze strachu z „pekelných ohňů“.¹¹⁴

¹⁰⁹ RIDLEY, Matt. *Genom*. Praha: Portál, 2001, s. 264.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 264.

¹¹¹ WILSON, Edward, O. *O Lidské přirozenosti. Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 182–191.

¹¹² WILSON, Edward, O. *Konsilience*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 289.

¹¹³ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 294.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 179.

4 POJETÍ LÁSKY V PSYCHOLOGII

Láska je z psychologického hlediska vysvětlována jako emocionální vztah k druhému člověku, k sobě, k ideji, ale i k věci. Předměty lásky se vyznačují velkými city. Láska má velké množství různých podob, od partnerské přes rodičovskou, až k poznání, altruismu a morálce. Protipólem je nenávisť, která má k lásce velmi blízko.¹¹⁵ Láska je v psychologii zkoumána z hlediska lidské motivace a emocí, které spolu s chováním člověka tvoří motivačně emoční komplex. Z pohledu psychologie je lidská láska zejména vztahově postojový a citový vztah, který má nejméně tři vztahové formy: „*éros*“ (erotická láska), „*filia*“ (láska mezi rodiči a dětmi, mateřská láska, ale i láska přátelská) a „*agapé*“ (nebo křesťanská láska „*charitas*“, láska k bližnímu).¹¹⁶

Láska je jedna z nejzákladnějších emocí v životě člověka. Problematikou pochopení emocí v lidském životě moderní společnosti se zabývá Iva Stuchlíková v knize *Základy psychologie emocí*. Velkou pozornost věnuje zejména rozvoji, popisu a pochopení základních lidských emocí, jejichž zkoumání prochází velkým vývojem. Na konci 20. století se těší velkému zájmu zejména pozitivní psychologie a v důsledku toho se objevují i nové poznatky o pozitivních emocích (štěstí, radost, láska, náklonnost atd.).¹¹⁷ Pozitivní psychologie se snaží lidem připomenout, že není v lidském životě vše jen negativní. Poukazuje na fakt, že život se skládá nejen ze smutku, ale má v sobě i radost. A lidé kolem nejsou jen plní nenávisti, ale mají v sobě i lásku.¹¹⁸

Emoce jsou tedy komplexní jevy, pro které jsou charakteristické pojmy jako citovost a proměnlivost. Jejich působení z hlediska citů se projevuje v běžném osobním životě a mění se v návaznosti na vlastním hodnocení situace. Emoce se mohou projevit v téměř stejné situaci různě, je to striktně subjektivní záležitost, která se může libovolně objevit a proměňovat. Komplikovanost emocí spočívá v tom, že každá lidská emoce má velké množství podob. Rozlišujeme několik typů lásky, stejně jako u strachu, smutku a jiných emocí, které se výrazně odlišují. To pak může evokovat pocit, že vzhledem ke složitosti emocí není možné vytvořit obecně platné pojetí.¹¹⁹ „*Emoce, jakkoli jsou centrálními jevy v našem duševním životě, stále představují velmi obtížné téma pro*

¹¹⁵ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 289.

¹¹⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Akademie věd České republiky, 1996, s. 250.

¹¹⁷ STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2007, s. 127.

¹¹⁸ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál, 2010, s. 189.

¹¹⁹ STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2007, s. 11–12.

všechny oblasti lidského zkoumání, které se jim věnují – ať je to filozofie, psychologie, fyziologie, sociologie, případně další obory. Odpovědět na otázku, co jsou to emoce, jednoduchou definicí je nemožné.¹²⁰ Stejně by mohla znít i definice vysvětlení lásky z pohledu psychologie. Různé formy lásky lze vysvětlit různě a různost pohledů na lásku se objevuje i v případě psychologů.

4.1 Éros

Erotická láska je láska mezi milenci, jejíž podstatu tvoří citově-sexuální základ. Sex je bezpochyby základem erotické lásky, je však obohacen o nutnost intimního partnerství. Milan Nakonečný uvádí ve své knize *Motivace lidského chování*, že muž a žena si k trvalému vztahu jeden druhého vybírají na základě citů. Sex je sice prvotní svazek mezi partnery, ale z hlediska trvalejšího nebo trvalého vztahu je zapotřebí citové zalíbení, ve kterém se nejspíše projevuje vztah muže k matce a dcery k otci. Sexuální motiv je ovlivněn evolucí a to z pohledu budoucího rodičovství (viz kap. 3.2).¹²¹

Erotická láska v sobě zahrnuje různé podoby lásky. Nejčastěji rozebírá vášnivou lépe řečeno romantickou lásku, zamilovanost a lásku partnerskou. Vášnivá láska v sobě skrývá strach z odmítání citů a lhostejnost ze strany jednoho z partnerů. Romantická láska je bezstarostná, a vidí vše v těch nejhezčích barvách, problémy se však objevují v případě neopětované lásky.¹²² Iva Stuchlíková se k romantické lásce vyjadřuje tak, že i tento druh lásky touží po sexuálním naplnění, ale není to jeho nutná podmínka. V romantické lásce je složité hledat zastoupení sexuální touhy, neboť se u tohoto druhu lásky objevují i jiné formy atraktivnosti. Záleží zde také na pohlaví, neboť ženy věří spíše v jednotu lásky a sexu, zatímco muži dokážou snáze oddělit sex a lásku.¹²³ Zamilovanost je podle Stuchlíkové souhrn možných emocí. Člověk, jehož sebehodnocení je v určitém momentě více oslabeno, má mnohem větší sklon se bláhově zamilovat. Více než kdy jindy touží po ocenění, přijetí a ujištění ve vztahu k druhému. Zamilovanost má v sobě velké množství pocitů, a to jak pozitivních, tak negativních, které mohou slít. Pozitivní pocity jsou v návaznosti na zamilovanost snáze pochopitelné. Stuchlíková vysvětluje i negativní pocity, hovoří zde zejména o úzkosti,

¹²⁰ STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2007, s. 7.

¹²¹ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Akademie věd České republiky, 1996, s. 250.

¹²² PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 412–413.

¹²³ STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2007, s. 135.

strachu, hněvu a žárlivosti. Tyto emoce zpravidla ani tak nesouvisejí s partnerem, jako s komplikovaným emočním obdobím, které představuje období velkých změn. Zamilovanost má „životnost“ kolem jednoho roku a maximální „doba života“ zamilovanosti jsou zhruba tři roky. To, co je důležité pro „přežití“ vztahu, je jeho proměna a posunutí se vpřed. Tomuto posunu se říká partnerská láska nebo také završená láska.¹²⁴

Partnerská láska chce něco více než zamilovanost, má v sobě přátelskost a touhu vzájemně se připoutat. Nutnou podmínkou pro stabilní a dlouhodobý vztah jsou nové nápady, které ho rozvíjí a zpevňují. Stuchlíková vidí, jako klíč k udržení harmonického a dlouhodobého vztahu, snahu v komunikaci pozitivních pocitů. To, co se zdá na samém počátku vztahu přirozené a snadné, se pod tlakem každodenních starostí ztrácí. Ohleduplnost, která byla dříve ve vztahu běžná, ustupuje, jakož i snaha o pozitivní posilující komunikaci. Další podmínkou je spokojenost ve vztahu, která se odvíjí od rovnosti. Stuchlíková upozorňuje na fakt, že rovnost je chápána a přijímána v každém vztahu jinak a má výrazně odlišná měřítka. Správné je to, co je partnery za spravedlivé považováno, neboli neexistuje obecně platné pravidlo. Důležitá pro vztah je také reciprocita, je nutné dávat si vzájemně pocit, že se milujeme.¹²⁵ „*Paradoxem našeho lidství je, že všichni toužíme po plnosti lásky druhých k nám, ale ne všichni dokážeme se stejnou plností lásku dávat. Tuto nesouměrnost si mnohdy vůbec neuvědomujeme. Cítíme se pak dotčeni, když nám někdo vytkne, že jsme sobečtí.*“¹²⁶ Sobectví lidí vychází z nutkové potřeby získávat si lásku ostatních, ale také z neschopnosti lásku dávat. Vladimír Smékal vysvětluje pravou lásku jako vztah, ve kterém nelze očekávat návratnost své „investice“. Vše, co člověk do vztahu vkládá, dělá s vědomím toho, že nemůže žádat náhradu. Láska je o schopnosti přijmout druhého bez výhrad, vyznačuje se touhou druhému pomáhat a být mu v jeho životě prospěšný.¹²⁷

Partnerskou lásku se snaží vysvětlit Stuchlíková za pomoci triangulární teorie. Autorem triangulating love je Robert J. Sternberg (1988), který chápe lásku jako třídímenzionální vztah. Vztah, ve kterém jsou v různém poměru zastoupeny: intimita (důvěrnost), vášně (sexuální či milenecká touha) a závazání se (rozhodnutí zůstat). Tyto emoce jsou dle něho důležité pro vývoj vztahu, neboť podle poměru emocí dochází

¹²⁴ STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2007, s. 136.

¹²⁵ Tamtéž, s. 136–137.

¹²⁶ SMÉKAL, Vladimír. *O lidské povaze*. Praha: Cesta, 2005, s. 178.

¹²⁷ Tamtéž, s. 179.

k rozlišení mezi láskou završenou a partnerskou.¹²⁸ Existuje velké množství definic, které se snaží najít odpověď na otázku, co je to láska. Láska má v sobě zcela jistě zahrnutý dva důležité aspekty a to přitažlivost a oceňování. Sternberg chápe lásku romantickou jako vztah, kde převažuje aspekt přitažlivosti, jinak je to podle něho v lásce přátelské (završená láska), kde má větší význam oceňování jednání druhého. Uvedené aspekty nejsou na sobě závislé a jejich poměr se odvíjí od návaznosti na pohlaví a stáří člověka. Stuchlíková se k tomuto pojetí lásky vyjadřuje tak, že i oceňování osoby se nepochybně odvíjí od přitažlivosti. Různé studie dokazují, že atraktivita lidí ovlivňuje v jejich úsudku. „*Atraktivním lidem jsou v sociálním kontaktu přisuzovány rysy, které jsou více oceňovány. Atraktivní lidi vnímáme jako ty, kteří jsou čestnější, mají prestižnější práci, považujeme je za šťastnější v jejich manželství, jsme přesvědčeni, že mají více uspokojující sociální i pracovní život, atd.*“¹²⁹

Studie se při problematice zkoumání lásky zabývají také tím, co ovlivňuje počátky a zesílení lásky, současně pak ochabnutí a konec lásky. Přední psycholog Jaro Křivohlavý ve své knize *Pozitivní psychologie* uvádí, že sem patří zejména nedostatečná komunikace mezi partnery, jejich idealizování a neschopnost vidět negativní stránky druhého. To, co je důležité pro správný vývoj manželské a milenecké lásky, je snaha řešit problémy. Křivohlavý říká, že je to především „*schopnost tvořivého řešení interpersonálních konfliktů a představa jednoho partnera či partnerky o upřímnosti druhého, tam, kde se jedná o otevírání nitra a dávání možnosti nahlédnout do tajů nejhlubší sféry jeho či její osobnosti*“.¹³⁰

Láska je o vzájemné péči, porozumění, pochopení a odpouštění. Křivohlavý ve své knize *O odpouštění* píše, že láska se vyznačuje úctou k druhému a snahou být mu prospěšný. „*I když docházíme k závěru, že láska je více než všechny její kladné charakteristiky dohromady, přece jen uznáváme, že odpouštění a smířování k podstatě lásky bezpodmínečně patří.*“¹³¹ Láska v životě člověka hraje významnou roli a prochází vývojem stejně jako člověk sám. Na jejím počátku, v období zamilovanosti, má láska zcela odlišný charakter nežli je tomu v případě završené lásky, mění se výrazně význam hodnot ve vztahu k lásce.

¹²⁸ STUCHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2007, s. 133–134.

¹²⁹ Tamtéž, s. 134.

¹³⁰ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál, 2010, s. 161–162.

¹³¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *O odpouštění*. Kostelní Vydří: Kermelitánské nakladatelství, 2004, s. 47.

4.2 Filia

Láska tohoto druhu bývá považována za nejdůležitější ze všech forem. Jedná se o vztah matky a dítěte, neboli mateřskou lásku a lásku mezi rodiči a dětmi.¹³² Milan Nakonečný v knize *Psychologie* popisuje důležitost vztahu mezi rodiči a dětmi. Hovoří zejména o významu raných zkušeností, které se následně projektují v životním vývoji jedince a chápe je spolu s dědičností jako ústřední problémy vývoje člověka.¹³³

Tématem rané dětské zkušenosti a vlivu na lidskou osobnost se zabýval již John Bowlby ve svém klasickém díle *Vazba (Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem)*. V roce 1950 byl osloven Světovou zdravotnickou organizací, aby pomohl dětem bez domova a zaměřil se zejména na jejich duševní zdraví. Na základě získaných poznatků začal v roce 1956 se studií, ve které později formuloval důležitost vazby dítěte na matku. „*Převládá názor, že pro duševní zdraví je nezbytné, aby kojeneček a později malé dítě prožívalo vřelý, intimní a nepřerušovaný vztah s matkou (nebo s její trvalou náhradou), v němž oba nacházejí uspokojení a radost.*“¹³⁴ Tato vazba mezi dítětem a matkou, neboli Attachment, je silný vliv, který je vnímán jako citové naplnění nebo strádání dítěte. Důsledek nedostatku lásky a citové deprivace se u člověka projevuje v jeho dalším vývoji.¹³⁵ Bowlby dospěl k závěru, že následky si člověk nese v podobě narušení vlastního duševna. Člověk klade přehnané nároky na své okolí a často se v případě nenaplnění těchto požadavků objevují emoce jako je úzkost a hněv. Projevuje se jako závislá osobnost se sklonem k hysterii, která je ztrátou mateřské lásky narušená do té míry, že není schopna navázání hlubokých a dlouhodobějších mezilidských vztahů. Tento člověk tedy není schopen lásky, stejně tak jako jedinec citově chladný a psychopatický. „*Na základě empirických pozorování jsme vyslovili domněnku, že hlad malého dítěte po lásce a přítomnosti matky je stejně velký jako hlad po potravě, a že tudíž její nepřítomnost nutně vyvolává silný pocit ztráty a zlost.*“¹³⁶

Mateřkost, neboli podle anglického označení „mothering“ lze přesněji přeložit jako mateřské ujímání se dítěte. Také ho lze vysvětlit jako citovou vazbu, která se

¹³² NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Akademie věd České republiky, 1996, s. 250.

¹³³ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011, s. 669.

¹³⁴ BOWLBY, John. *VAZBA*. Praha: Portál, 2010, s. 9.

¹³⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011, s. 670.

¹³⁶ BOWLBY, John. *VAZBA*. Praha: Portál, 2010, s. 10–11.

vytváří mezi matkou a dítětem.¹³⁷ Pravá mateřská láska se vyznačuje péčí o dítě a je nezištná v tom smyslu, že matku nezajímá, zda ji dítě její lásku bude moci vrátit. Matka se o dítě stará a miluje ho, protože ví, že ji dítě potřebuje. Mateřská láska je nesobecká, nejde jí o to, zda něco získá a neptá se „co za to“.¹³⁸ Naproti tomu dětství je jedno z nejdůležitějších období v lidském životě, které člověka určitým způsobem proměňuje. Osobnost je formována zkušenostmi s emocemi z dětství. Tyto emoce se pojí k projevům mateřské lásky, které byly vřelé nebo chladné, dostatečné, nedostatečné nebo chybějící.¹³⁹ Alena Plháková píše o poruchách rodičovského chování a souhlasí s tím, že problémy v rodičovství mají zejména lidé, kteří v dětství sami strádali. Špatný model rodičovské péče se pak může „dědit“ z generace na generaci. Zároveň uvádí, že existují i rodiče, kteří se se špatnými zkušenostmi v dětství vyrovnali a stali se vzornými otci i matkami. Plháková dochází k závěru, že je u rodičů důležité sociální učení.¹⁴⁰

Otcovská péče není na rozdíl od mateřské péče tak častým tématem psychologických studií. Pokud nějaké studie existují, většinou jde o srovnávání žen a mužů z hlediska péče o děti. Irena Sobotková uvádí, že se jedná pouze o to, že role ženy byla odpradáвна chápána společností jako pečující a mužská role je spojována „pouze“ se zdrojem obživy. Společnost se tedy drží toho modelu, že žena zvládá péči o dítě snáze. Sobotková připouští, že muži mají odlišný způsob výchovy, ale nejde v žádném případě hovořit o tom, že by měl být horší než u žen. Otcovská výchova je důležitá v tom, že poskytuje dítěti odlišné podněty nežli výchova mateřská. Pokud se dítěti u otce dostává potřebné lásky, pak se dítě může vyvíjet srovnatelně spokojené, jako by tomu bylo v případě výchovy matkou. Plháková vysvětluje, že silné citové pouto, které vzniká mezi matkou a dítětem souvisí s těhotenstvím, díky kterému má matka potřebný čas snáze se s myšlenkou na dítě sžít. A dále ji zásadně zasáhne do jejího života porod dítěte a jeho narození. Z této vazby mezi matkou a dítětem nelze vyvozovat závěry, že by se muži nedokázali nebo nechtěli o děti starat. Muži mají naopak silnou potřebu se na výchově potomků podílet, pečovat a ochraňovat je.¹⁴¹ Je možné se tedy jen domnívat, že tím, že u mužů neprobíhají žádné tělesné změny jako u žen, jsou na příchod potomka jen o něco méně připraveni.

¹³⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011, s. 670.

¹³⁸ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *O odpouštění*. Kostelní Vydří: Kermelitánské nakladatelství, 2004, s. 24.

¹³⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011, s. 670.

¹⁴⁰ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 345.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 345.

Přátelská láska je podle Nakonečného ještě jeden druh lásky, který v sobě skrývá „Filia“. Tato láska je založena na citu bez emočních výlevů vůči druhému. Vztah se projevuje obavami o druhého a ochotou pomoci, pokud je potřeba.¹⁴² Plháková charakterizuje přátelství jako upřímný vztah vzájemné podpory a otevřenosti vůči sobě bez erotického podtextu. Tento vztah, je založen na důvěře mezi jednotlivci, kteří se spolu dokážou podělit o šťastné i méně šťastné okamžiky života.¹⁴³ Jaro Křivohlavý chápe přátelství jako důležitou formu lásky, která je podstatná pro lidskou existenci ve společnosti. Přátelství je založeno hlavně na vzájemném respektu, důvěryhodnosti a diskrétnosti. Je příznačné svojí snahou komunikovat a spolehlivě řešit problémy.¹⁴⁴ Právě komunikace se stává tématem mnohých dnešních studií. Vladimír Smékal se přátelstvím zabývá v kapitole *O lidské vzájemnosti aneb o umění naslouchat si*. Poukazuje na výzkumy, které přinášejí výsledky o tom, že lidé spolu přestávají komunikovat nebo se jejich komunikace omezila na rozhovory po telefonech. Důsledkem toho trendu, je úbytek přátelství mezi lidmi, a to i v období dospívání, které dříve bývalo pro tuto životní etapu nepostradatelné.¹⁴⁵ „*Tyto změny v lidských vztazích mají své hluboké důsledky v povaze citového života lidí. Zdá se, že se zvyšuje hladina napětí, přibývá depresí, a to všechno zvyšuje náchylnost k úzkosti a nevraživosti. Lidé reagují výbuchy zlosti i tam, kde by se dal problém vyřešit diskuzí nebo humorem.*“¹⁴⁶ Vytrácí se dřívější potřeba sounáležitosti sdílení společných vzpomínek.

4.3 Agape a charitas

Agape je křesťanská láska založená na lásce boha k lidem, vztahu lásky lidí k bohu a lásce lidí mezi sebou. Láska křesťanská zejména dává, slouží a není založena na shodě mezi milujícím a milovaným. Tento druh lásky se nezakládá na obdivu k druhému a nemá erotický podtext. Charitas (caritas – latinský ekvivalent agapé, jehož odvozeninou je slovo charita) je praktická láska k bližnímu, která se vyznačuje pomocí a dobročinností mezi lidmi.¹⁴⁷

¹⁴² NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Akademie věd České republiky, 1996, s. 250.

¹⁴³ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Nakladatelství Academia, 2010, s. 412.

¹⁴⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Akademie věd České republiky, 1996, s. 162.

¹⁴⁵ SMÉKAL, Vladimír. *O lidské povaze*. Praha: Cesta, 2005, s. 137.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 138.

¹⁴⁷ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 20.

Láskou k bohu se zabývá Jürg Willi ve své knize *Psychologie lásky*, v kapitole *Jak může náboženství prohloubit lásku*. V této části své knihy se věnuje zejména tomu pohledu na náboženství, které může přinést člověku nový rozměr v lásce a obohatit ho i v ostatních formách lásky jeho života. Willi poukazuje na to, že láska k bohu i láska k bližnímu si je v mnohých aspektech blízká. Někdy se nám dostává pocitu naplnění, jindy zažíváme prázdnotu a je jedno, o jaký druh lásky se jedná. Předmět lásky je v obou případech někdo, koho nedokážeme sami úplně ovládat. Člověk, by měl tuto skutečnost přijmout, protože jen tak dokáže být v lásce úspěšný.¹⁴⁸ Lásku k bohu vysvětluje Willi na lásce k bližnímu. Dokážeme-li milovat člověka, pak dokážeme milovat boha. Láska k bohu je tedy cesta, která vede od sebelásky skrze lásku k bližnímu až k bohu. Tento druh lásky není jen o duševnu člověka, ale žádá si důkazy, které se odvíjejí od pomoci a činnosti ve jménu lásky k bližnímu.¹⁴⁹

Vladimír Smékal v kapitole *Spiritualita* rozvíjí myšlenku, která je podle něho typická pro současný moderní svět. Lidé důsledkem dnešní uspěchané doby více touží po jakémisi duševním osvobození a oproštění od každodenních starostí. Nedokáží se však vzdát výtěžků moderní doby. Pohybují se v začarovaném kruhu a ve snaze stát se nezávislími se uchylují k různým východním spirituálním učení, které jsou vzhledem k odlišnému smýšlení naší civilizace nevhodné. Smékal uvádí, že ti chytří vědí, že člověk nemůže být současně služebníkem boha a mamonu.¹⁵⁰ „*Žít duchovním životem vyžaduje stálou reflexi a sebereflexi toho, co činíme druhým a sobě, jak pečujeme o své tělo, o své já a osobnost, jak se staráme o svou rodinu a blízké, jak podporujeme svým podílem pozitivní prosociální tendence ve společnosti, jakým jsme přínosem ve svém povolání, jak se vztahujeme k Absolutnu, k Vyšší moci, k Bohu.*“¹⁵¹ Smékal se snaží poukázat na to, že duchovnímu životu nejde o to, abychom se odloučili od běžného života a zpretrhali veškeré vazby. Duchovní život se má podle něho chápat jako přístup k pozitivnímu myšlení, které do lidského světa vnese pokoj, soucit, lásku a vzájemnost.¹⁵²

Přední psycholog Jiří Růžička, v knize *Ego-analýza* píše, že člověk je bytost, která si je vědoma své vlastní konečnosti a je tedy bytostí nedokonalou. Chápe lásku

¹⁴⁸ WILLI, Jürg. *Psychologie lásky*. Praha: Portál, 2011, s. 87.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 96.

¹⁵⁰ SMÉKAL, Vladimír. *O lidské povaze*. Praha: Cesta, 2005, s. 157–158.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 159–160.

¹⁵² Tamtéž, s. 160.

jako jedinou emoci lidské přirozenosti, která nese symbol dokonalosti. Člověka vnímá jako bytost nedokonalou, která se svou schopností k lásce k dokonalosti přece jen přibližuje. „*Zatímco lidské výtvary, ať vědecké, umělecké či jiné aktivity a jejich výsledky, k dokonalosti poukazují, láska nás do ní uvádí.*“¹⁵³ Láska, jak již bylo řečeno, je z pohledu lidstva jedna z nejtoužebnějších emocí, která přináší člověku pocit naplnění a uspokojení.

---

¹⁵³ RŮŽIČKA, Jiří. *Ego-analýza, Kritická studie*. Praha: Triton, 2010, s. 192.

5 ZÁVĚR

Předmětem zkoumání této bakalářské práce je koncepce lásky Ericha Fromma a její srovnání s psychologickými a sociobiologickými výklady. Tyto tři odlišné přístupy ve vnímání lidské lásky jsou v práci rozčleněny do třech hlavních kapitol, a my se pokusíme o jejich porovnání.

Pojetí lásky v díle Ericha Fromma se snaží vysvětlit lásku z pohledu této osobnosti. Je zaměřeno na vnější podněty, které mohly mít vliv na jeho vnímání lásky. Hovoří se zde o frankfurtské škole, která Fromma v jeho činnosti ovlivnila, ale také o osobnostech jako byl Marx a Freud, kteří ho nasměrovali v jeho sociálním a psychologickém cítění. Získané znalosti z psychologie, sociologie a filozofie dokázal využít také v problematice lásky. Erich Fromm je v současné moderní psychologii nadále uznávaným odborníkem a jeho myšlenkami se mnozí inspiroují. Lásky má podle něho mnoho podob od mateřské, bratrské, erotické, sebelásky až po lásku k bohu a tyto druhy lásky jsou předmětem našeho zkoumání. Podrobný rozbor jednotlivých koncepcí umožnil porovnat Frommův pohled na lásku se sociobiologickým a psychologickým hlediskem.

Nyní se pokusíme porovnat pojetí lásky ze sociobiologického hlediska s Frommovým pojetím lásky. Z pohledu sociobiologie přišel člověk na svět, protože si to přály jeho sobecké geny. Jediným úkolem člověka na světě je podle této teorie předat své geny do další generace. Je zcela pochopitelné, že se mnoha lidem myšlenka, že je člověk na tomto světě jen proto, aby odevzdal své geny a zemřel, jeví jako nepřijatelná. Je zřejmé, že pojetí lásky ze sociobiologického hlediska se ve vztahu k Frommovu chápání lásky výrazně liší. Zaměřme se nyní na jednotlivé druhy lásky a jejich srovnání.

Podkapitola Reprodukce genů vysvětluje erotickou lásku z pohledu sociobiologie. Pro tento typ lásky je důležité si pečlivě vybrat partnera, neboť plodnost zde hraje podstatnou roli. Předání genů je chápáno jako nejvyšší poslání člověka. Zároveň ale sociobiologie připouští, že jistá dávka přitažlivosti i lásky u lidí funguje, protože jinak by neměli důvod se na sebe vázat. S tímto se Frommova teze ztotožňuje, neboť jeho erotická láska se zakládá na lásce blíženské. Podle něho láska postavená jen na sexu spěje po poznání druhého člověka k zániku. V tomto případě však nelze hovořit o lásce, ale o sexuální touze.

Příbuzenský altruismus se zakládá na pomoci mezi geneticky spřízněnými osobami. Příkladem takovéto lásky je mateřská láska nebo také rodičovská láska. Sociobiologie vysvětluje tuto lásku jako lehce uchopitelnou, protože je zcela pochopitelné, že se matka stará o své děti, neboť ve svých dětech současně pečuje o své geny. Zatímco tato věda chápe lásku matky k dítěti za sobeckou, protože matce jde o to udržet své geny při životě, v případě mateřské lásky u Ericha Fromma je láska chápána jako naprosto nesobecká a nic nežadající. Matka se o dítě stará už jen pro ten prostý fakt, že je jejím dítětem. Rodičovská investice je teorií R. L. Triverse a ukazuje na měřítko investic, které rodič vkládá do svých dětí. Sociobiologie chápe tyto investice jako fakt přežití spojený s obživou. Podle Fromma má však investice do dítěte také povahu citovou.

Reciproční altruismus je spojen s láskou k lidem a jde o pochopení pravidla, že pomoc druhému se může s ohledem na budoucnost vyplatit; vychází tedy opět ze sobeckého motivu jedince. Fromm naopak chápe lásku bratrskou jako nezištnou a milující bez rozdílu všech. Zde se s ohledem na důsledky válek jeví Frommova koncepce lásky bratrské jako idealistická, dobře myšlená, ale mírně řečeno naivní.

Mýtotvorný pud je poslední podkapitolou sociobiologie a vztahuje se k lásce k bohu. Poukazuje na moderního člověka, který je stále ještě veden mytologií, jenž ho nutí přijímat mravní pravidla. Láska k bohu je podle sociobiologie jen jakýsi další lidský instinkt, který ovlivňují dědičné geny. Podle Fromma však víra člověka v boha není ovlivněna instinkty, ale rozumem, neboť člověk má potřebu poznání a víry. Jeho pojetí lásky k bohu je spíše o duchovnu člověka, o jeho síle a energii, která ho provází jeho životem a vede ho k vykoupení nebo k zatracení.

Pojetí lásky z psychologického hlediska, je třetím pohledem na lásku, který se pokusíme porovnat s Frommovou koncepcí. Psychologický výklad se výrazně prolíná s chápáním lásky Ericha Fromma, což je do jisté míry ovlivněno jeho psychologickým vzděláním. Zaměříme se opět na jednotlivé druhy lásky a jejich porovnání.

Frommovo vysvětlení mateřské lásky se shoduje s vnímáním lásky současných psychologů. Tento typ lásky je veden nesobeckým jednáním matky, která přistupuje k dítěti s veškerou péčí, a to bez vidiny návratnosti. Psychologové taktéž jako Fromm poukazují na důležitost vlivu matky na dítě, neboť ho může ovlivnit v jeho budoucích partnerských vztazích a ve vnímání lásky vůbec. Příkladem je incestuální fixace, která

se objevuje v koncepci Ericha Fromma. Otcovskou lásku obě pojetí vnímají jako stejně důležitou jako lásku mateřskou. Má sice odlišnou formu nežli láska matky, ale také má zásadní význam pro ideální vývoj dítěte.

Erotická láska představuje u obou koncepcí jistou dávku přitažlivosti, ale má-li vztah přetrvat, nemůže být založen pouze na sexuální touze. Od stádia zamilovanosti je důležitý posun směrem k partnerské lásce neboli završené lásce, kterou popsal v triangulární teorii lásky Robert J. Sternberg. Erich Fromm poukazuje na fakt, se kterým se ztotožňuje i současné psychologické hledisko, že je-li vztah založen pouze na sexu, je po čase odsouzen k zániku a partner hledá nový „předmět zájmu“.

Láska bratrská je vnímána Frommem spíše ochotou druhým pomáhat nežli jako láska přátelská. Z psychologického hlediska se jedná o lásku charitas, která je založena na dobročinnosti mezi lidmi. Láska k bohu je součástí lásky agape a je z obou pohledů vnímána jako druh lásky, který se svým vývojem neliší od lásky mezi lidmi. Fromm poukazuje na potřebu překonání odloučení a potřebu spojení. Láska k bohu je u něho stejně jako u psychologického pojetí zaměřena zejména na duševno člověka. Lidé stále více touží po duševním klidu, který má přinést především pozitivní myšlení v podobě pokoje, soucitu, lásky a vzájemnosti. Pojetí lásky Ericha Fromma a psychologický pohled na lásku se vyznačují velkými city a množstvím různých emocí. Láska má z tohoto pohledu povahu aktivity, je ochotná dávat, vyžaduje péči, odpovědnost, ale také úctu a ohleduplnost. Naprosto totožné je pochopení obecného problému lásky u lidí, kteří dělají vše proto, aby se jim lásky dostalo, ale neumějí lásku dávat.

V bakalářské práci se objevily tři různé pohledy na lásku. Nelze říci, že by byl jeden správnější nežli druhý. Psychologie vysvětluje lásku jako emoční vztah, který se vyznačuje velkou citovostí. Naopak sociobiologie je věda, která ve svých výkladech cit výrazně postrádá, její pohledy jsou ovlivněny evolučním vývojem a biologií. To je také důvod, proč sociobiologii chybí duchovní prvek. Fromm je psychologii sice ovlivněn, ale na jeho pojetí lásky navíc působí i vliv sociologie. Každé pojetí lásky, ať Frommovo, sociobiologické nebo psychologické, preferuje své vlastní pojetí lásky.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, 2009. ISBN 978-80-242-2582-1.

BOWLBY, John. *VAZBA*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.

BROWNOVÁ, Janet. *Darwinův Původ druhů*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, 2007. ISBN 978-80-7306-303-0.

BURDA, František, *Člověk a jeho cesta ke svobodě na pozadí humanistických koncepcí dvacátého století*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-090-0.

DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-0730-8.

DRAPELA, Victor. J. *Přehled teorií osobnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-251-3.

EIBESFELDT, Irenäus, Eibl. *Člověk – bytost v sázce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2005. ISBN 80-200-1329-6.

EVANS, Dylan; ZARATE, Oscar. *Evoluční psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-611-X.

FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti*. 1. vyd. Praha: EarthSave, 2009. ISBN 978-80-86916-10-1.

FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967. ISBN neuvedeno.

FROMM, Erich. *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. ISBN 80-85637-28-6.

FROMM, Erich. *Mít, nebo být?*. 1. vyd. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-036-5.

FROMM, Erich. *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2008. ISBN 978-80-86922-07-2.

FUNK, Rainer. *Erich Fromm*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. ISBN 80-7106-086-0.

- HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80–7178–303-X.
- HOLZHEY, Helmut; RÖD, Wolfgang. *Filosofie 19. a 20. stol. II*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80–7298–178–1.
- HORYNA, Břetislav. *Filosofie posledních let před koncem filosofie*. 1. vyd. Praha: Koniasch Latin Press, 1998. ISBN 80–85917–49–1.
- JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80–7178–749–3.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *O odpouštění*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Kermelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80–7192–928-X.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 973–80–7367–726–8.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, 1996. ISBN 80–200–0592–7.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. ISBN 978–80–200–1680–5.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011. ISBN 978–80–7387–443–8.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2010. ISBN 978–80–200–1499–3.
- RIDLEY, Matt. *Červená královna*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978–80–7367–135–8.
- RIDLEY, Matt. *Genom*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80–7178–507–5.
- RIDLEY, Matt. *Původ ctnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80–7178–351-X.
- RŮŽIČKA, Jiří. *Ego-analýza, Kritická studie*. 1. vyd. Praha: Triton, 2010. ISBN 978–80–7387–398–1.
- SMÉKAL, Vladimír. *O lidské povaze*. 1. vyd. Praha: Cesta, 2005. ISBN 80–7295–069-X.
- STARK, Stanislav. *Filozofie 18.-20. Století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978–80–7380–206–6.

STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-282-9.

WILLI, Jürg. *Psychologie lásky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-895-1.

WILSON, Edward, O. *Konsilience*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-321-5.

WILSON, Edward, O. *O lidské přirozenosti. Máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-076-3.

WRIGHT, Robert. *Morální zvíře*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-127-1.

7 RESUMÉ

The conception of love in the Erich Fromm's research tries to explain love from the point of view of his personality and through his work called *The Art of Loving*. The subject of this bachelor thesis is the Fromm's conception of the love compared to psychological and sociobiological explanations.

Erich Fromm (1900-1980) received PhD in psychology from the University of Heidelberg in 1922. He worked with the Marx's social concepts which he linked up with the psychological findings taken from Freud. The acquired knowledge was then applied to Fromm's research of love. According to Fromm, love has many different images from the mother love, brother love, erotic love, self-love to the love to God. In the following chapters, the same analogical explanations of love are explained but from the sociobiological and psychological point of views.

The sociobiology is science that supposes that the man was born to the world because his selfish genes wanted to. The only task the man has in his being is to pass on his genes to the next generation. Thus the categories of love are presented from this point of view. It is totally understandable that many people refuse the idea of just passing on the genes to the next generation as the only goal of their beings. The conception of love from the sociobiological point of view differs a lot from the Fromm's understanding of love. However, the psychological views are shades into the Fromm's views as it is influenced by his psychological education. Psychological conception of love describes the love according to the today's psychologist views.

There are three main views of love described in the bachelor thesis. It is not possible to decide if one is better than the other one. Psychology describes love as an emotional relationship which is characterized by the wide emotionality. On the contrary the sociobiology is science that lacks the emotions and its views is influenced by the evolution and biology. Although the impact of psychology is significant in Fromm's works the sociology can also be identified. Each of the conceptions of love – Fromm's, sociobiological or psychological prefers its own approach.